

מכתבי קוראים...

כשלוך ידוע מראש

"עתיד ענף הרפת באזור החוף בישראל"

על המצב הקיים ועל המצב העתידי

יש לתת תשובה לשאלות הבאות

○ האם הנתונים על עתיד האזור מצדיקים קיומו של ענף רפת החלב באזור מרכז הארץ, לאור העובדה הברורה שענף הבקר לחלב הוא גורם מזהם ממדרגה ראשונה.

כ־300,000 ראשי בקר בארץ שבהם למעלה מ־100,000 חולבות, מייצרים מלבד חלב ובשר גם הפרשות המכילות גורמים כמו חנקן, מלחים, חומר אורגני, ופיתגונים העלולים לזהם את הסביבה. הסכנה העיקרית היא זיהום מקורות מים.

פוטנציאל הזיהום בחומר אורגני של פרה חולבת אחת שקול ל־20 בני אדם (השוואת ערכי צח"ב של כמות הפרשה יומית). "אינוונטר הבקר בארץ מהווה פוטנציאל זיהום שקול לכ־4 מיליון בני אדם שהשפכים שלהם ניגרים לכל עבר ומחלחלים" (מתוך החוברת: "הרפורמה בענף החלב" בהוצאת משרד החקלאות ואיכות הסביבה – מרץ 2001); נקרא לה בהמשך "החוברת הכתולה".

בכל המדינות בעלות רמה תרבותית גבוהה ענף הרפת הוא הענף הנמצא בפריפריה החקלאית.

○ ענף רפת החלב הוא צרכן גדול של מים גם לשתיה של הבקר וגם לתחזוקה של המערכת. לפי הערכות של מומחים, פרה המייצרת 35 ליטר חלב ליום (בממוצע ארצי של 10,500 ליטר) והגידול הנלווה זקוקים לכמות של 500 ליטר מים ליום דבר הכולל כל המערכת: מי שתייה לחולבות, יבשות וגידול והטיפול במערכת: שטיפות, נקיון כללי וכו' – הווה אומר: ייצור של 1 ליטר חלב דורש 11 ליטר מים. יש לחקור האם הדבר אינו עומד בניגוד לצרכים העתידיים של האולוסיה באזור,

* מעל לשליש של רפת החלב בארץ נמצא באזור החוף. המספר הזה של בעלי־חיים שווה לאוכלוסיית בני אדם של 600,000 נפש לפחות, לפי החישוב המקובל שכל פרה שווה ל־20 בני אדם מבחינת ההשפעה הסביבתית.

* הבעיה החמורה ביותר – בכל מדינת ישראל, אלא שהיא יותר חריפה באזור החוף – היא המשבר החמור במקורות המים, בעיקר הזיהום של המקורות באקוויפר מ־התהום המוגדר על ידי מומחים כאסון לאומי.

* לפי מחקרים ותחזיות לעתיד, האזור הזה יכפיל את אוכלוסייתו בפרק זמן של 20 שנה. על כן, מדובר על אזור אורבני רצוף וצפוף. מומחים מעריכים שהאוכלוסייה בשטח של ארץ ישראל המנדטורית תגיע בשנת 2010 ל־10 מיליון תושבים מגידול טבעי. זאת בלי לקחת בחשבון את נושא העלייה לישראל וחזרה של אוכלוסייה פלשטינאית לתחומי הרשות.

* הנתונים של הסעיף הקודם מעלים לדיון את הסוגיות של איכות הסביבה, שהן למעשה בעיות קיומיות ובהן שלוש שאלות הקשורות ביניהן:

◁ תהליכי האורבניזציה המזורזים העוברים על האזור;

◁ אובדן השטחים הפתוחים הירוקים;

◁ ושאלת מקורות המים לשימוש של אותה אוכלוסייה עתידה, שהיא למעשה הבעיה הקרדינלית.

* הנתונים המדיניים מצביעים על כך, שבעתיד הלא־רחוק תהיה תחרות קשה ביותר על מקורות המים בין ישראל והרשות הפלשטינית. והדבר יבוא לידי ביטוי בעיקרו באזור המרכז. אנו יודעים שהבעיה המוגדרת כ"בעיית השטחים" היא בחלקה הגדול, בעיית המים.

מערכות הבריאות של הפרה (פוריות, מסטיטיס).

○ בניתוח כלכלי של קיום הענף והקמת רפתות חדשות באזור החוף – מרכז הארץ, יש לקחת בחשבון פרק זמן של 20 שנה לפחות, כתקופה נכונה לכיסוי כל ההשקעות. זאת התקופה המקובלת בעולם בחישובי השקעות בענף הזה. כל תכנית של בניה חדשה שאינה לוקחת בחשבון פרק זמן מינימלי זה נידונה מראש לכישלון.

○ תכנית הרפורמה, המופיעה באופן מושלם "בחוברת הכחולה" אינה גותנת תשובה ברורה לבעיות האסטרטגיות של הענף: מה יהיה בעוד 20 שנה?! היא מסתפקת במתן תשובה לבעיות המיידיות של איכות הסביבה, מכסות, שותפויות ושמירה על האינטרסים של כל סקטור – משפחתי ושיתופי, כאשר למעשה הגבילה את יכולת הניידות של הענף, בעקבות הסעיפים הקובעים בנידון:

א. מגבלות המרחק בין הרפת לבין מגוריו של היצרן על מנת לאפשר לאותו החקלאי לעבוד ברפתו בעצמו ומאידך, כיום התאחדות מגדלי הבקר מנסה להשיג אישור לעבודתם של עובדים זרים בענף, דבר שכבר קיים למעשה.

ב. מגבלות השותפויות לפי מגורים, דבר שכיום נהפך לבלתי רלוונטי. עדיף שאדם שעבד מעל 30 שנה בענף יוכל להמשיך להיות שותף – בעל מניות, אפילו באחוזים קטנים יותר ברפת גדולה מאשר פרישה כללית. החזר המכסה ופרישה מהענף לא מבטיחים את האיזון המגורי. במידה שרוצים התייעלות והמגמה היא רפתות גדולות – בהן לא תמיד הרווחיות מובטחת מראש – עדיף לרכז שותפים בלי הפרדה סקטוריאלית ולהתחשב בקרבה גאוגרפית.

המטרות של ענף החלב בישראל

◀ לספק את מירב הכמות של תוצרת חלב על גווניה הרבים לאוכלוסיית המדינה, במחירים סבירים היכולים לעמוד בתנאי תחרות עם שוק פתוח והוגן – ללא תנאי

בהתחשב בעובדה שאקוויפר החוף כבר נמצא במאזן שלילי.

אנו נמצאים באזור החוף עם בעיות קשות של זיהום בארות מים. אנו יושבים על אקוויפר החוף והבעיה היא, לפי "דו"ח של הוועדה לתכנון השקיה במי קולחין באקוויפר החוף" אוגוסט 99 (החוברת נמצאת ברשותי), ואני מצטט: "השקיה בקולחין על אקוויפר החוף – המהווה אחד משני מקורות המים הראשיים במדינה – הנה בעייתית במיוחד, בשים לב לתהליכי זיהום והמלחה המתרחשים בו תקופה ממושכת. תופעות אלה נובעות מהשילוב של מדיניות ניצול האקוויפר והתשומות האנושיות המוגברות של מלחים ומרכיבי זיהום אחרים" סוף ציטוט.

על כן, בעיית המים, מחירה העתידי עלול לדבוץ על החקלאים; צמצום המכסות לחקלאים והמחסור שעתיד להחריף בגלל גידול האוכלוסיה, לא מאפשרים לקיים באזור זה צרכן גדול של מים כמו רפת לחלב.

על הנאמר לעיל עוד נוסיף קטע של הנאמר "השפעת שילוב קולחי רפתות במי המאגר על איכות המים להשקיה", פרי עטו של מר מוטי פלדלייט. המקור: מים והשקיה גליון 401 (מרץ 2000, עמודים 19–10). אני מצטט: "שילוב שפכי הרפתות בשפכים סניטריים, והמתחייב מהמבנה הפיסי של מערכת המים, מציבה בעיות קשות בעת השימוש בקולחים להשקיה. בפועל, קיימים כיום בארץ מספר רב של מאגרי קולחים, שנוכחות שפכי רפתות בתוכם פוגעת בטיפול במים. במאגרים אלה מצטברים מים, שאיכותם נמוכה מהנדרש להשקיה: הם אינם עומדים בתקני משרד הבריאות, ולעתים אף אינם מתאימים לשימוש בגידולים מסויימים. למותר לציין את הבעיות הסביבתיות הנגרמות בישובים אלה, והקושי לנסות ולעמוד התקנות אכות הסביבה" סוף ציטוט.

בהמשך המחבר מפרט את המאפיינים של שפכי רפתות. השימוש במים ממוחזרים למטרות שונות ברפת; משתיה עד לניצול כללי דורש עוד מחקר רב-שנים על מנת להוכיח שאין לדבר השפעה שלילית על טיב החלב ועל

על כן, הרפת הישראלית עומדת לפני מצב עתידי של אי-ודאות גבוהה ולכן, בכל השקעה חדשה יש לקחת בחשבון גורם זה, אשר נראה לי שהתעלמות ממנו מסוכנת. כאמור, מחירי החלב ליצורן המקומי בעקבות מדיניות הרפורמה עלולים לרדת ולהפוך את כל ההשקעה שאינה נמדדת לתקופה ארוכה לבלתי כדאית. הדבר דורש ניתוח כלכלי בנפרד ומעמיק.

הפתרונות האפשריים

א. יש לתת יותר גמישות לשותפויות בין יצרני החלב ולא להגביל אותן למסגרות מגוריות. יש לתת יותר משקל לגורם הגאוגרפי. ב. הסעיף המגביל ניידות בנימוק שהיצרן יהיה העובד ברפת שלו הוא יותר לא רלוונטי, כאשר מאידך מחפשים פתרונות של עובדים זרים לעבודה ברפתות וביזמת ההתאחדות, זאת גם בנימוק של התיעלות על ידי הורדת מחיר העבודה.

ג. יש לקחת בחשבון שבעתיד לפחות 50% של רפת החלב באזור המרכז יעמוד בסמך שאלה חריף. על כן יש לשקול בכובד ראש האפשרות של הקמת רפתות – שותפויות גדולות – באזור הנגב כפי שמר יעקב צור, שר החקלאות דאז, הציע בשנת 1995 באסיפה הכללית של ההתאחדות. יעקב צור היה יותר קיצוני והוא דיבר על מעבר של כל הענף לנגב בהתחשב בבעיות אקולוגיות ואורבניזציה (עיור).

הפתרון הרצוי לאזור: הקמתם של "גושי חלב" גדולים מצויידים במיטב הטכנולוגיה והיכולים לעמוד בתנאי דרישות הסביבה.

אחריותם של הגורמים המטפלים

כל המצב הזה לא נוצר באוויר. מאז שהוכרזה הרפורמה בענף החלב, מספר גורמים מטפלים בנושא ומנסים למצוא את הפתרונות הנכונים. אותה הרפורמה עברה גלגולים רבים שלא התקבלו בראשיתה על ידי החקלאים, היצרנים. התנאים היו קשים ועובדה היא, שהרפורמה לא יכלה להתקדם בקצב שנקבע וחלו דחיות

דומפינג.

שמירה על עקרונות התכנון הכולל של הענף – גם במסגרת חקיקה או צווים ממלכתיים כפי שהדבר קיים במדינות המתקדמות בעולם. התכנון הזה חייב להיות תכנון פיסי ולקבוע, באיזה אזורים מותר לייצר חלב ובאיזה לא, וגם תכנון בייצור, זאת אומרת: מכסות חלב הנקבעות בהתאם לדרישות השוק והשומרות על מסגרת הענף.

שמירה על רווחיות הענף. כאן חייבת להיות גמישות מרבית למען השגת המטרה הזאת.

שמירה מרבית על עקרונות הקואופרציה בכל שלבי הייצור תוך כיבוד העקרונות של משק תחרותי.

על תהליכי הגלובליזציה

בשנת 2005 מדינת ישראל נכנסת לשלבים נוספים וכמעט סופיים בהגשמת המדיניות של השווקים הפתוחים כתוצאה של תהליכי הגלובליזציה בעקבות הסכמי GATT והקמת ה-W.T.O.

הרפת הישראלית נהנית כרגע מחסמי מכס גבוהים מאד שלא יעמדו לה לתקופה ארוכה בתנאי תחרות בשוק החופשי, הדורש ביטול מכסים. יהיה לנו קשה לעמוד בתחרות מול המדינות המייצרות תוצרת חלב במחירים נמוכים מאד בגלל תנאי אקלים וקרקע נוחים הרבה יותר משלנו.

המחיר לליטר חלב בארץ בשער המשק הוא של 1.4193 ש"ח, נכון ל-6/01. לפי מחיר הדולר של 4.13 ש"ח יוצא, שהיצרן הישראלי מקבל היום 35 סנט של דולר עבור ליטר חלב. בארגנטינה רוקדים עד השמיים כאשר מקבלים 20 סנט ובניו-זילנד מסתפקים ב-14 סנט של דולר לליטר, עם יותר שומן ויותר מוצקים. איך אנו עומדים בתחרות של שוק חופשי?

הבעיה איננה עם האירופאים (השוק המשותף) שם קיימות סובסידיות ועל כן יש לנו זכות לקבוע הטלים על התוצרת של אותו השוק. הבעיה היא עם המדינות המייצרות חלב זול ללא סובסידיות.

על ידי כך עיוותים תכנוניים הקשורים בזיהום הסביבה והמים והעשויים להתקם בעתיד באוכלוסייה הכללית.

אחריות גדולה מאד מוטלת על המשרד לאיכות הסביבה החייב לשמור על כל פינה ירוקה במדינה. השטחים הירוקים הם הראות של המדינה. ואותו משרד חייב היום להקפיד שבעתיים על כל הנורמות והתקנונים הקשורים בעניין. המפקח חייב לראות את הסביבה בכללותה, אפילו כמה קילומטרים מהרפת המתוכננת, על מנת לדעת שאינו מתנגש באזור עירוני או חמור מזה, האם אין פגיעה בטבע.

משרד החקלאות, כגורם ממלכתי ראשון במעלה חייב, במסגרת הייעוץ של בעלי המקצוע והמדריכים בשטח, להיות הגורם הפעיל. הידע המצטבר בעיקר בנושאי אקלים, מבנים, מיכון, מרכזי מזון ועוד, הוא מספיק רחב שיכול לתת פתרונות חיוביים לכל מצב.

גם התאחדות מגדלי הבקר ומועצת החלב חייבות להיות גורמים פעילים מאד בכל הנושאים הקשורים באיכות הסביבה והתכנון הפיסי, הווה אומר, בעיקר, מיקומן של הרפתות באזורים השונים בארץ, ולא להסתפק בהנחיות כלליות.

ולסיום, תוך מבט אל נושא הכותרת של המאמר הזה, אחת הדאגות המרכזיות חייבת להיות עתידו של ענף הרפת במרכז הארץ. על כל השאלות הקשות האלה צריך לתת תשובה טובה לזכור ולעשות זאת שעה אחת קודם.

שבתאי אבני

קב' געש 10.7.01

חזרות בקביעת מועד הסיום. מי שמנתח את "החוברת הכחולה" אינו יכול להשתכנע. קיימות בה סתירות והבולטות בהן הן:

שלילת הניידות: הווה אומר, במקרה של שותפות, הרפת צריכה להיות במרחק מרבי של 50 ק"מ ממקום מגוריו של היצרן הרפתן. הוא כבול במרחקים דוקא במדינה שבה המרחקים אינם גדולים.

שמירה על המבנה המגורי: של המשק המשפחתי ושל המשק השיתופי. נדמה לי שאלה דברים העוברים מן העולם. רצוי מאד שאנשים יישארו בענף במסגרת של שותפויות שונות, במידה והם רוצים בכך.

שמירה של אופיו הקואופרטיבי של הענף: כיום מעניין אותנו יותר המבנה הכללי של ענף הרפת כיחידה בעלת אופי קואופרטיבי בכל שלביו. ברוב מדינות העולם בהן הענף קיים בצורה מאורגנת ומסודרת המבנה הקואופרטיבי הוא הדומיננטי והדוגמאות הן רבות.

תהליך היציאה מהענף היא תופעה כלל עולמית, אפילו במדינות בהן קיימות תמיכות כלכליות חזקות - בצורות שונות ואפילו משונות. למשל, בארצות-הברית יש המעריכים שמספר בעלי הרפתות עתיד לרדת ב-33% בחמש השנים הקרובות. בהולנד יש תהליך דומה יום יום, ואפשר להביא דוגמאות רבות ממדינות אחרות. על כן, לדעתי חייב להיות תכנון ארצי כולל של ענף הרפת העוסק גם בקביעת מיקומן של הרפתות החדשות, ולמנוע

